

Een episode uit de Tachtig jarige Oorlog

INLEIDING

In 1585 ontsnapten vierduizend geharde Spaanse soldaten ter nauwernood aan volledige vernietiging. Een hachelijk avontuur dat hen overkwam bij Empel, een dorpje gelegen ten noord-oosten van 's-Hertogenbosch. Dit gebeuren stond sterk in de belangstelling bij de tijdgenoten, maar ook latere geschiedschrijvers maakten er melding van. En heden ten dage nog wordt de herinnering aan die riskante ontsnapping levendig gehouden bij de Spaanse infanterie.

Anno 1585 woedde de strijd in volle hevigheid. Spanningen liepen hoog op en steden verwisselden van machthebbers. In maart van dat jaar had Nijmegen de protestante magistraat weggejaagd om zich ander de hoede van de hertog van Parma te stellen. Bovendien veroverde de hertog op 17 augustus Antwerpen. Overigens had hij al in 1579 plannen gehad om zich meester te maken van die vermaarde stad aan de Schelde, maar uit praktische overwegingen richtte hij toen zijn offensief tegen Maastricht, welke stad na een beleg van enkele maanden in zijn handen viel.

Na het avontuur met de hertog van Anjou was steun uit Frankrijk, dat zelf een tijd van binnenlandse conflicten doormaakte, een hoogst problematische zaak geworden. Engelse steun bood meer perspectief, te meer daar koningin Elisabeth met genoegen Filips II van Spanje de voet dwars zou zetten, vooral als ze die voet stevig in de Nederlandse bodem kon drukken. Op 20 augustus 1585 sloot zij met de Staten-Generaal het Verdrag van Nonesuch dat voorzag in het sturen van een leger van 6000 man, terwijl zij als onderpand voor de te maken kosten Vlissingen en Den Briel ontving. De hertog van Leitester zou voor haar dit karwei gaan klaren.

De jonge Maurits, sinds 1 november 1585 stadhouder van Holland, stond voor een zware taak.

OPMARS NAAR DE BOMMELERWAARD

Parma wilde Vlaanderen en Brabant de last besparen om zijn troepen te voeden en onderkomen te bieden voor de komende winter 1585-1586. Legering in het noorden leek gunstige perspectieven te bieden, vooral met oog op de operatiën voor 1586. De troepen van Parma verplaatsten zich dus onder bevel van Karel van Mansfelt in de richting van 's-Hertogenbosch.

Een gedeelte van de Spaanse troepen nestelde zich in de omgeving van Ravestein, een ander trok naar Gelderland om de krijgsmacht van Hauteperne te versterken. De Spaanse aanvoerder don Francisco Arias de Bobadilla liet met een aantal pontons drie regimenten de Maas overzetten en viel de Bommelerwaard binnen, waar hij zijn winterkwartieren opsloeg in de buurt van Herwaarden, Driel en Hurwenen. Bobadilla was van mening dat de Bommelerwaard voldoende levensmiddelen voor mens en dier zou opleveren, te meer daar het vruchtbare eiland niet door de gesel van de oorlog getroffen was. De boerebevolking had echter de dorpen verlaten, met medeneming van vee en levensmiddelen. Zij vond een toevlucht in Bommel waar een sterk Staats garnizoen lag. Een en ander had tot gevolg dat de Spanjaarden zich in een verlaten streek bevonden. Het gure winterklimaat, de drassige grond en het groeiende gebrek aan leeftocht maakten hun positie weinig benijdenswaardig. Hierbij dient men te bedenken dat de logistieke verzorging in die jaren nog bijzonder gebrekkig was

en ziekten vaak een grotere bedreiging voor een leger vormden dan het moordend lood van de tegenstander. Verslechtering van de weersomstandigheden en problemen met de ravitaillering konden fataal zijn.

DE KOMST VAN HOHENLOHE

Filips, graaf van Hohenlohe, generaal van de Hollandse troepen, kwam uit Dordrecht met een vloot van honderd schepen, waarop zich een aanzienlijke krijgsmacht bevond. Hij zag kans om op een aantal plaatsen de dijken van de Bommelerwaard te laten doorsteken. Het wassende water dwong de Spanjaarden tot de aftocht. Deze staken de Maas over, maar merkten bij Empel dat hun terugtocht naar 's-Hertogenbosch afgesneden was door watervlakten, scherp bewaakt door Hohenlohe en zijn soldaten. De Spanjaarden richtten zich vervolgens ter verdediging in op de enkele hoogten die droog gebleven waren. Eén ervan was Empel. Mansfelt deed vergeefse pogingen om de ingesloten troepen te ontzetten. De volledige vernietiging van vierduizend Spaanse keursoldaten leek onontkoombaar. Hohenlohe trof reeds voorbereidingen om de toekomstige krijgsgevangenen zonder probleem af te voeren.

HET WONDER VAN EMPEL

Vijf dagen zaten ze daar, in de kou en de regen, zonder voedsel en vuur om zich te warmen. Rond de kerk van Empel wierpen zij versterkingen op. Een Spaans soldaat vond in de grond een onbeschadigd schilderij met een voorstelling van Maria, de Onbevleete Ontvangene. Bobadilla liet de afbeelding de kerk binnen brengen en ongetwijfeld zal er toen gebeden zijn. De Mariadevotie was in het Spaanse leger zeer verbreid, het was de vooravond van het feest van Maria Ontvangenis (8 december), de nood was hoog! 8 december. In Den Bosch hield de Lieve-Vrouwe-broederschap een plechtige processie om Gods hulp voor de ingesloten Spanjaarden af te smeken. En wat de katholieke geschiedschrijvers uit die tijd zagen als een wonder, en wat hun protestantse confraters beschouwden als een ongelukkige samenloop van omstandigheden gebeurde. Er stak een noord-oosten wind op, de vorst zette vinnig in. Afschuwelijk voor de Spanjaarden, maar gevaarlijk voor Hohenlohe die vreesde dat zijn schepen zouden invriezen. De Hollandse generaal gaf daarom het sein tot de aftocht, waarna het voor Bobadilla mogelijk werd naar 's-Hertogenbosch uit te wijken. Zijn verkleumde en uitgeputte soldaten werden hartelijk door de bevolking opgevangen en verzorgd. Dat verhinderde evenwel niet dat nog vele stierven ten gevolge van de doorstane ontberingen.

DE HEILIGE MAAGD, PATRONES VAN DE SPAANSE INFANTERIE

De gebeurtenissen maakten diepe indruk in het katholieke kamp en het verlangen ontstond om de herinnering eraan levendig te houden. Bobadilla stichtte een broederschap en maakte Maria tot patrones van zijn tertio. Andere tercios volgden dit voorbeeld. Een traditie ontstond. En zoals vaak met tradities het geval is, er moest een regeling komen. Op 12 november 1892 bepaalde de koningin-regentes dona Maria Christina dat de Heilige Maagd patrones zou zijn van de gehele Spaanse infanterie: "*Por Real Orden de 12 de noviembre de 1892, la Reina Regente del Reino, en nombre de su augusto Hijo, el Rey (que Dios guarda), declaró Patrona del Arma de Infantería a Nuestra Señora la Purísima e Inmaculada Concepción*". Nog heden ten dage komt op 8 december de Spaanse infanterie in kerken en kapellen bijeen om het wonder van Empel te herdenken.

Dr. C.M. Schutten

LITERATUUR

Aanslag van 5.000 Spanjaarden tegen den Bommelerwaard (1585) In: De Nieuwe Spectator (1848).

Acquoy, J.G.R. *Jan van Venray en de wording van de hervormde gemeente te Zalt-Bommel.* ('s-Hertogenbosch, 1873).

Brouwer, D. *De reductie van Bommel.* (Arnhem, 1918).

Brouwer, J. *Kronieken van Spaansche soldaten uit het begin van den Tachtigjarigen Oorlog.* (Zutphen, 1933).

Essen, L. van der *Alexandre Farnèse.* (Bruxelles, 1933-1937).

Kroonenburg, I.A.F. *Maria's heerlijkheid in Nederland.* (Amsterdam 1900-1913).

Verreyt. Ch.C.V. *Spaansche troepen ingesloten door de Staatschen bij de kerk te Empel in 1585.* In: *Taxandria* (1901).